

ЕВРОПЕЙСКИТЕ ЦЕННОСТИ В КРЪГА НА ПРОТИВОРЕЧИВИ ПРАКТИКИ

Резюме

Статията е смислово фокусирана около понятието „европейски ценности“. Отбелязани са възможните рискове от отъждествяване на понятията „европейски ценности“ и „общочовешки ценности“. Последователно са маркирани някои противоречия в интерпретирането и политиките на реализация на европейските ценности в ЕС., водещи до деление не само между страните членки. Изразено е несъгласие с практикуваният радикален /безграничен/ смисъл на актуалната ценност „толерантност“, произтичащ от отрицателната дефиниция на толерантността, извеждаща другостта като съществен признак на идентификация на общност. Той от своя страна е в съзвучие със ценностната система на мигрантите, възприемащи другия като „неверник“. По този начин се изграждат общности с две паралелни ценностни системи не само в ЕС. Изходът е в смислова обобщеност и преглеждане на ценностната система като общочовешка, с преход от статична в исторически отворена за промяна, преодоляваща системни непоследователности и противоречия.

В перспектива на Балканите въпросът за „европейските ценности“ е разгледан в контекста на мисловен експеримент, провокиращ размисъл за причините, изграждащи цивилизационния напредък и поколенчески поуки, които трябва да се направят, за да се излезе от спиралата на повторение на грешки, извършени от предците за велики национални държави.

Проблемът е пояснен чрез библейският разказ за Ноевия ковчег, съхранил и пренесъл богатството на земните твари след потопа.

Ключови думи: ЕС, европейски ценности, общочовешки ценности, толерантност, мигрантите.

Споделените тук разсъждения са центрирани около две проблемни полета. Първото е около всеобщността на европейските ценности, а второто е представено чрез един мисловен експеримент за Балканите.

В западната мисловна традиция е прието европейските ценности да се разбират като всеобщи човешки ценности, синоним на хуманност, свобода, равенство, уважение, толерантност, зачитани граждански и човешки права... Зад тях аксиоматично е предпоставена ценността на индивида – неговото достойнство, свобода и пр. Смъртното наказание е отменено, гражданина с избирателното си право издига

---

¹ vitan.stefanov@gmail.com

народа в статус на работодател на управляващите. Всички са равни по произход, пол, социален статус, етнически и религиозен признак. Всяко възможно разделение по признак, който може да разделя и противопоставя индивидите, социалните общности, се отхвърля. Свободното сдружение на индивидите е издигнато в право.

При употребата на понятието „европейски ценности“ сред предпоставките са поне три положения. Първо, географският културен ареал на понятието „европейски ценности“ е ситуиран в границите на Западна и Централна Европа и не покрива географските граници на континента Европа., в това число и страните от Балканите. Второ, Европейският съюз се самовъзприема като институционализирано възплъщение на европейските ценности. Трето, отъждествяват се понятията „европейски ценности“ и „всеобщи човешки ценности“, които често се употребяват като взаимозаменяеми.

Тези предпоставки пораждаят по-скоро въпроси, отколкото са ориентир за верен императивен път за следване от всички народи.

Най-напред е спорно доколко онова, което се разбира под европейски ценности, е самодостатъчно по смисъл за разрешаване на общочовешки проблеми в бъдещето. Един по-сериозен анализ ще ни представи, че много от съвременните проблеми на човечеството всъщност са породени от начина на практикувани ценности, породени в европейската мисловна традиция – колониализма, марксизма, националсоциализма и пр., като няма и гаранция от тяхна мутация.

Определянето на европейската култура като индивидуалистична в противовес например на източната култура, тази на исляма и културите на традиционните общества, е вече една разграничителна линия на *деление* на развити и недотам развити общества. Приемането на индивидуалистичната култура като исторически по-развита и преодоляла един исторически етап на слятост на индивида с общността я вкарва не само в смислов конфликт с останалите култури.

Необходимо е и уточнение, в какъв смисъл е индивидуалистична европейската култура.

Индивидът е вплетен във формални структури и е разбираан в опозицията индивид–общност. Индивидуалността обаче има значение в релация с общността. Индивидът в тази опозиция не присъства със своята уникалност, неповторимост и незаменимост. Социалната роля, която всеки един изпълнява, е функцията, която всеки друг може да заеме – президент, професор, кмет, учител и пр. Тоест функционално индивидът е средството, наричано още част от социалния ресурс, в производството и възпроизводството на общността. Образованието изпълнява директивите на общността по формиране на нужните умения, които да включат индивида в обществената машина. В общия случай в голямата си част индивидите загубват своята уникалност и свобода на избор за реализация. Тогава, доколко европейското общество е индивидуалистично или по-скоро е обезличаващо индивидуалността, разбира се като уникалност? А доколко ролята на индивидът е функционално регламентирана и следователно е ограничаван в своята свобода, то в какво е неговата отговорност? Той е отговорен за

начина на реализиране на своите функционални умения, но екзистенциално трябва да се запита има ли оправдание да бъде това, което е.

Този въпрос поставя на изпитание политиките, следващи *всеобщността* на европейските ценности, доколкото придаваната им всеобщност е разбираана като статика, завършеност и безалтернативна култура на начин на живот.

Вглеждайки се в историческото време, когато индивидът заема в европейската култура централно място, ще открием едно съвпадение, което едва ли е случайност. Това е времето на появата на *нацията*, една непозната дотогава историческа форма на общност. Връзката индивид-нация дали обаче е отношение на равнопоставеност. Нацията е общността, в която индивидът става гражданин. В тази привидна взаимообусловеност индивидите добиват своите права в рамките на нацията и като че ли има баланс във функционалните роли. Националната държава обслужва своите граждани, но и те със своята лоялност и патриотизъм обслужват своята нация. В действителност по-скоро е вярна зависимостта на индивида от държавата и той търси в националната държава гаранция за своята сигурност. Като че ли, колкото е по-голяма и велика собствената национална държава, толкова ще е по-защитен гражданина-индивид. Самовъзвеличилят се индивид пренася своите чувства на самовъзвеличилата се конкретна национална общност. И отношенията в така възникналата мозайка от национални държави в Европа определят нейната история стотици години до днес.

Очевидно самоопределилата се Европа като символ и практика на общочовешкото, имплицитно въвежда разграничение /разделение/ между себе си и останалите култури. „Аз съм европеец“ носи в себе си противоречието въвеждащо граница между европейската и всяка друга култура. Реториката около признаване правото на другия да е друг, се саморазобличава, защото другият остава друг.

По същия начин, абсолютизирането на провъзгласената за аксиома екзистенциална максима „Аз съм АЗ“, отново въвежда разграничение между мен и който и да било. Емпатията е взривена като възможна позиция към другия.

Все едно, когато казвам „Аз съм скромен“, вече се самоопровергавам, защото се извеждам в един особен статус, който ме прави привилигиран.

Че европейските ценности не трябва да се разглеждат като стационарно дадени в своята пълнота, завършеност и самодостатъчност е достатъчно да се вгледаме в някои противоречиво практикувани политики в ЕС, които са в разрез с идеята за хомогенност и уж всички държави членки са равни, но някои са по-равни. Например в Дълбинското споразумение за мигранти е записано, че където мигрантите първо се регистрират, те не могат свободно да се предвиждат в останалите членове на съюза. Ако се погледне обаче географската карта, ще се види, че само някои държави са не просто външни граници на съюза, но и граничещи с други култури и главно те ще практикуват солидарността и толерантността. Защото едно е да се приемат мигранти

от собствената културна идентичност, а съвсем друго от принципно друга. Развитият индустриален европейски север е защитен чрез Дъблинското споразумение. От географската карта е видно, че държавите от Балканите за пореден исторически път са буферът при културна инвазия към страните от централна Европа.

Но не само Дъблинското споразумение разделя страните членки на ЕС.

Той е разделен и по признака на стари и нови членки /от източна Европа и Балканите/. ЕС е разделен и по признака на финансиране на земеделските програми, по признака разходи за труд на участници в проекти между богати и бедни и по какво ли не още.

А основополагащият принцип за свободно движение на капитали и хора е често неприлаган спрямо някои социални групи или държави – например спрямо циганския етнос и дори към цели държави от новоприетите членки.. В същото време имаме изтичане на висококвалифицирани и образовани кадри към по-развитите страни, които дават съотносим принос към brutния вътрешен продукт в тези държави, спрямо помощта, която получават държавите, от която са излезли.

Влаганият общочовешки смисъл в понятието европейски ценности произвежда парадокс на деление не само между народите членки на ЕС и останалите народи, но и на равнище самосъзнание вътре в някои държави от ЕС, които се самоопределят като автентични европейци с прояви на горделивост, високомерие, поза на настойничество. Освен това, знаем, говори се в ЕС за държави на първа и втора скорост, за северен и южен манталитет, за стара и нова Европа, за европейски и балкански манталитет, за славянски и неславянски манталитет и пр.

Всъщност важните решения се взимат не в Брюксел, а в Берлин и Париж /частният интерес е представен като общ/. Което е добре за Берлин и Париж е добре и за Брюксел, не винаги и обратното. Впечатлението е, че ЕС се изгражда с център тези две столици и един сателитен пояс от второстепенни членки държави. Повече Европа в Съюза и повече съюз в Европа е празна фраза, ако вместо Европа да върви към интегриране, отива към мозаична структура от групи държави по интереси. Ако го кажем по друг начин – ЕС се балканизира, а, за съжаление, Балканите не се европеизират.

Особено взривоопасен е практикуваният *радикализиран* смисъл на толерантността, който се превърна в системоформиращ агент на противоречия. Ако толерантността означава толерантност на всяка цена към другия, включително и към нетолерантните, извършените атентати във Франция и Белгия са опровергаващи факти на политиките на толерантност без граници. Темата за другоста се нуждае от много по-ясни и строги критерии. Отрицателната дефиниция на толерантността превръщаща *различието* в обединяващ признак, е логически абсурд. Естественият резултат е самоизолирането и капсулирането по етнически и религиозен признак.

Допълнителен катализиращ фактор на саморазграничаване на част от гастарбайтерите, изповядващи исляма, е тяхното разбиране на другия като неверник, тоест изцяло друг. Така, от европейска

ценностна перспектива на разбиране на толерантността към другия и самовъзприемане на другия като несъизмеримо друг, взаимно изграждат паралелни светове, които реално обаче живеят в един действителен свят.

И в България например някои политици използват определено преднамерено термините „европейски ценности“ и „евроантлантическа солидарност“ за отграничаване и капсулиране на общности по етнически и религиозни признаци.

Изводът, който правим е, че за реализиране идеите на *обединена Европа* на концептуално равнище и като вид политики е необходимо преоглеждане смисъла на сборното понятие „европейски ценности“. Съществена част от проблемите на Европа идват от *несистемно и последователно* прилагане на провъзгласените от самите европейци за общочовешки „европейските ценности“. А подобен тип противоречие, знаем, изправят пред избор – роли на субект или обект на историческа динамика да бъде Европа.. Загубата на качеството динамичност би я превърнало от исторически субект в историческа памет и слизайки от историческата сцена, ще влезе в учебниците по история.

А как реално изглеждат проблемните полета в „европейските ценности“ от перспективата на Балканите? Отчасти бихме могли да добием обективна представа, ако конструираме следния възможен свят като мисловен експеримент.

Често пъти, когато завършвам курса от лекции по логика и специално темата за модалната логика и ключовото понятие „*възможен свят*“, задавам на студентите два въпроса. Първият е, да си представим един възможен свят, в който от обема на всичките съществували до сега човешки цивилизации извадим гръко-римската и европейската цивилизация със своите постижения. Например в областта на логиката отсъстват Аристотел, Стоиците, Фр. Бейкън, Декарт, Спиноза, Кант, Дж. Мил, Дж. Бул, Морган, Г. Фреге, Б. Ръсел, Г. Кантор, К. Гьодел, Л. Витгенщайн, Крипк и др., програмите на Логицизма и Формализма, тогава какво един преподавател по логика щеше да ви преподава? Впрочем аналогичен въпрос е релевантен при всяка преподавана днес наука – физика, химия, биология, математика, геометрия, инженерни науки, литература, поезия, изкуство, музика и т.н. Какво биха преподавали колегите от тези научни области? Какъв би бил светът без електричество, автомобили, самолети, комуникационни средства и т.н? Какъв би бил социокултурния и технологическия профил на човека от 21 век.

Вторият ми въпрос е с характер на Апокалипсис. Ако стане така, че по някои причини на земята остане само българския народ, то той носи ли в себе си универсалната ценностна мая, щото да съхрани постигнатото от човечеството до сега в областта на основните сфери на духовен, социокултурен, стопански и политически живот и по начин той да е една *самодостатъчна* общност, която ще е *отворена* за исторически напредък на човешкия род в негово лице..

Този въпрос в значителна степен се отнася и за народите от Балканите. Ако са останали само народите на Балканите, духовният

и политически елит на нашите народи имат ли качеството „креативност“ да продължат човешкия прогрес? А ако ползваме смисъла от Библейския разказ, възможно ли е да бъдат „Ноев ковчег“ при един Апокалипсис? Казано още по-категорично – трябва ли изобщо да бъдат взети в един хипотетичен Ноев ковчег? Ако идващото поколение се учи от съществуващите учебници по история, фолклор, роден език и др., това не би било възможно. Всевъзможни аргументи превъзнасят добродетелите на собствения народ, неговият праисторически произход – българите например едва ли не са се образували още столетия преди Христос, македонците естествено са много преди Александър велики, албанците – като потомци на илирите са още по-стари. Румънците са преки наследници и едва ли не продължители на Рим. Съседните народи са завзели родни земи, те са войнолюбиви, нискокултурни, мързеливи и какво ли не още. Изобщо комшията носи само отрицателни признаци.

Казано обаче сериозно, всички подобни напъни са израз за чувство на малоценност и културна незрялост.

Очевидният смисъл на тези въпроси е поколението, което идва на нашето място, да има ясна и категорична представа за *причините*, които са направили възможен съвременния цивилизационен живот в неговата цялост. Посланието е, че до днес всичко е било постигнато с ум, труд, воля и дори с кръв, със саможертвеност и че може лесно да се пропилее. Цивилизацията е крехко качество на човешкия род, много крехко създание, социалните и духовни процеси могат да бъдат обратими. И поука, както знаем е, че в историческото си движение човек не може да спира. Спреш ли да въртиш педалите и падаш от колелото. Инерцията няма да ни отведе, кой знае колко напред. А ако на Балканите разчитаме някой друг зад нас да тика колелото ни, далеч няма да стигнем. Няма да стигнем далеч и ако вечно имитираме или ползваме чужди примери за развитие.

Няма да стигнем далеч в опитите да изграждаме Велики национални държави – велика Албания, България, Сърбия, Гърция.. Ако бихме тръгнали по този възможен път, ние сами ще си създадем Апокалипсис и затова по-добре възможния Апокалипсис да погълне нас, а да остави тези, които ще изберат историческия път. Нали никой от нас не се е родил българин, сърбин, грък, македонец, албанец...или пък християнин или мохамеданин. Има нещо първично по време и същност във всеки у нас, което предхожда вторичното културно наметало, а смисълът на последното все пак е да подчертава аксиоматичността на тази първичност – общото между хората.

Проблемът следователно е, не да останем на равнище историко-културно имитиране, подражаване и пр., а ние да станем пример. Пък и защото не всичко в ЕС като представа и като практика за общочовешки ценности е за пример. Но е и за поука. На младото поколение трябва чрез образование и възпитание да предадем уроците на историята, за да не става така, то да се поучава от собственото повторение на грешките, които предците вече са извършили. Поколенческият кръговрат на грешките е възможно най-лошият исторически случай.

ЕВРОПЕЙСКИТЕ ЦЕННОСТИ В КРЪГА НА ПРОТИВОРЕЧИВИ ПРАКТИКИ**Резюме**

Эта статья логически сосредоточена вокруг концепции „европейских ценностей“. Отмечены возможные риски идентификации понятий „европейских ценностей“ и „общечеловеческих ценностей“. Последовательно отмечены некоторые противоречия в интерпретации политики и внедрения европейских ценностей в ЕС, ведущие к разделению между стран-членов. Выраженное несогласие с практикуемой радикальной /безграничной/, в смысле актуального значения «толерантности», вытекающего из отрицательного определения толерантности, которая привела инаковость как существенный признак идентификации сообщества. Он, в свою очередь, находится в соответствии с ценностями мигрантов, другие воспринимают как «безбожник». Таким образом, создавать сообщества с двумя параллельными системами ценностей не только в ЕС. Результатом является значимое обобщение и переосмысление ценностей как универсальные, с переходом от статического в исторические открытые для изменения и преодоления системных несоответствий и противоречий.

В перспективе вопроса на Балканах о „европейских ценностей“ обсуждается в контексте мысленного эксперимента, провоцирование размышления о причинах, строящих в цивилизационном прогрессе и опыте поколений, который должен быть сделан, чтобы выйти из спирали повторения ошибок, совершенных их предками для великих суверенных государств.

Проблема объясняется библейской историей о Ноевом ковчеге в котором сохранились земные существа после потопа.

Ключови думи: ЕС, европейски ценности, общочовешки ценности, толерантност, мигранти.

